

Hatay Devleti Meclis Zabıtlarında Bütçeler ve İktisadi Meseleler*

Budgets and Economic Issues in Hatay State Parliament Minutes

ÖZET

Hatay Devleti'nin iktisadi yapısı de-facto devlet olarak dünyadaki benzer örnekleri açısından önem taşımakta ilhaka giden süreçte kullanılan mali kaynaklar bağımsızlığın kazanıldığı Suriye ile ilişkiler inceleme konusu olacaktır. Devlet yapısı her ne kadar bakanlıklar, başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı yapısına sahip olsa da karar alma mekanizmaları ve iktisadi kararlar Meclis Hükümeti'ne benzer bir yapı ile işlemiştir. Bu nedenle meclis zabıtları ve buradaki bazı ekonomik öneriler ve tartışmalar doğrudan kanunlaşmış ve makale çalışmasında doğrudan işlenmiştir. Suriye'deki mandater yapı ve Fransa her ne kadar Türk egemenliğini engellemeye çalışarak ambargolar ve kısıtlamalar uygulasa da Hatay Devlet idaresi ve Türkiye birlikte karşı önlemler alarak piyasa aksaklıklarına müdahale etmiş ve Hatay halkının güvenini kazanmıştır. Sınır bölgesinde kurulan gümrük teşkilatları tarımsal düzenlemeler ve İskenderun Limanı'nın yeniden organizasyonu tamamlanmıştır. Örgütlenme yapısı ile Türkiye'nin idare teşkilatı örnek alınırken başta Suriye ve Lübnan ile ticari ilişkilerin devamı için özgün çeşitli yapılar oluşturulmuştur. Bu sayede Suriye hükümetlerinin Hatay aleyhine yapmış olduğu uygulamalar ilhak sürecini hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır. Devletin faaliyetleri ile kurmuş olduğu kurumlar ve vergi tahsilatı düzenlemeleri ile 1939 yılında yapılan bağımsız bütçe ile birlikte denk bütçe uygulaması sağlanmıştır. Türkiye'ye ilhak ile birlikte devam eden süreçte Hatay mali yönden kendi kendine yeten ve günümüzde deprem felaketine dek bütçe fazlası veren bir vilayet haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Meclis Zabıtları, Denk Bütçe, İlhak.

ABSTRACT

The economic structure of Hatay State, as a de-facto state, is important in terms of similar examples in the world, and the financial resources used in the process leading to annexation and relations with Syria, where independence was gained, will be the subject of serious examination. Although the state structure has a structure of ministries, prime ministry and presidency, decision-making mechanisms and economic decisions operated with a structure similar to the Parliamentary Government. For this reason, the parliamentary minutes and some economic proposals and discussions therein were directly enacted into law and directly processed in the article. Although the mandate structure in Syria and France tried to prevent Turkish sovereignty and imposed embargoes and restrictions, the Hatay State administration and Turkey took counter measures together, intervened in market disruptions and gained the trust of the Hatay people. The customs organizations established in the border region, agricultural regulations and the reorganization of the Iskenderun Port have been completed. While Turkey's administrative structure was taken as an example with its organizational structure, various unique structures were created to continue commercial relations, especially with Syria and Lebanon. In this way, the practices carried out by the Syrian governments against Hatay accelerated and facilitated the annexation process. Balanced budget implementation was achieved with the independent budget made in 1939 with the activities of the state, the institutions it established and the tax collection regulations. In the process that continued with the annexation to Turkey, Hatay became a province that was financially self-sufficient and had a budget surplus until the earthquake disaster.

Keywords: Hatay, Parliament Minutes, Balanced Budget, Annexation.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nda işgal edilen İskenderun–Antakya havalisi 20 yıl kadar farklı siyasi yapılarla Fransız egemenliğinde kalmıştır. Sonraki süreçte Mustafa Kemal Atatürk bölgeye Hatay ismini vermiş ve Hataylılar örgütlenerek Türk kimliğinin tanınmasını sağlamış ve idarede görev almaya başlamışlardır. Hatay Cumhuriyeti 2 Eylül 1938'de kurulmuş ve 29 Haziran 1939'da 40 üyeli parlamentonun oy birliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vilayeti olmuştur. Siyasi gelişmeler, bölgenin ticaretteki payı, Antakya'nın kent kimliği ile birlikte Fransız sömürge idaresinin oluşturduğu yapılanma Hatay'ın o dönem için önemini ekonomik düzeyde arttırmaktadır. Makale kapsamında önceki çalışmalar ve devletin iktisadi yapısı ile ilgili temel veriler değerlendirilmiştir. Devletin kuruluşu öncesi iktisadi durum ve arşiv kayıtları irdelenerek devletin temel yapısı ortaya konulmuştur. Öncelikle meclis zabıtları incelenerek bağımsız olarak incelenen Maliye, İktisat ve Gümrük Encümeni kurulumu incelenmiş, sonraki süreçte kurulan komisyonlarla aşar vergisinin kaldırılması ayrı alt bölüm oluşturulmuştur. Daha sonraki alt bölümlerde vakıfların yapılandırılması ve gümrük Oranlarının değerlendirilmesi işlenmiş ve yine devlet için önemli bir gelir kaynağı olacak müellifler hukuku düzenlemesi meclis zabıtları açısından incelenmiştir ve devletin kendi imkanlarıyla oluşturduğu 1939 bütçesi tablolastırılarak incelenmiştir.

Ali Birvural¹

How to Cite This Article

Birvural, A. (2023). "Hatay Devleti Meclis Zabıtlarında Bütçeler ve İktisadi Meseleler", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 9(71):4112-4115. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.74157>

Arrival: 12 October 2023

Published: 31 December 2023

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, Hatay, Türkiye.

Hatay Devleti'nin İktisadi Durumu

8 Ağustos 1921 tarihinde Fransız Yüksek Komiserliği'nin yayınladığı bir kararname ile İskenderun Sancağı'nın yönetim şekli yeniden belirlenmiştir. İskenderun Sancağı Fransız işgal bölgesi içinde tam özerkliğe ve özel bir idare sistemine sahip olmuştur. Buna göre Sancağı bir "Mutasarrıf" yönetecek ve mutasarrıf, Halep Hükümet Reisinin yetkilerine sahip olacaktı. Sancak'ta, Türkçe ve Arapça resmi dil olarak kabul edilecek, Sancak'ın kendine mahsus bütçesi olacaktır. 12 Eylül 1921'de yeni bir kararla Harım (Reyhaniye nahiyesi hariç) Sancak'tan ayrılıp Halep'e, büyük bir Türkmen nüfusunun yaşadığı Bayır Bucak bölgesi ise Lazkiye'ye bağlanmıştır. Hatay Devleti fiilen oluşmadan önce Türkiye ile ilişkiler devam etmektedir. Dönemsel olarak Türkiye'de bazı Hatay ürünlerinin satışı konusunda sorunlar oluşmuş, tütün ticaretinde problemler yaşanmıştır. (BCA, 030.10.0.0.182.253.4.). Ancak Hatay Devleti kurulduktan sonraki süreçte devletin iktisadi bakımdan desteklenmesine önem verilmiştir. Çeşitli idare teşkilatlarının masrafları Türkiye tarafından karşılanmıştır. (Tekerek, 2020, 1093) Devletin kuruluşu öncesinde Hatay'ın ürettiği mallar hububat, yaş ve kuru sebze, yaş meyve ve kozadan ibaret olup çok az bir gümrük vergisi ile Fransa'ya ihraç edilmektedir. Bu ticareten 600.000 lira civarında bir gelir elde edilmekte iken devletin kurulması ile Fransa bu ticareti engellemiş ve bu ürünlerin gümrüksüz olarak Türkiye'ye girmesi sağlanırken piyasada sıkıntı çekilecek ürünler de Türkiye'den sağlanmıştır. Bu amaçla Türkiye'den pamuk, yünden imal edilmiş eşyalar ve sanayi mamulü ürünler ithal edilmiştir. Devlet Suriye sınırında yeni gümrük kapıları açarak Hatay'dan ihraç edilen mallara gümrük vergisi uygulamıştır. Ayrıca un, buğday ve diğer mallar gibi hayati malların ülkeye girişini engellemiştir. Hatay Devleti'nin kurulmasından sonra Fransa ve Suriye'nin olumsuz propagandası da yürürlüğe girmiş ve insanlar tahıl kıtlığı olacağına inanmaya başlamışlardır. Türkiye ile gerekli temaslar sağlanarak Türk malları ülkeye sokularak kıtlığa karşı acil önlemler alınmıştır. Kamuoyunun yönetime karşı olumsuz bir tavır takınmasını önlemek için Türkiye'den acilen İskenderun'a iki tane tahıl vagonu gönderilmiştir. (Melek, 1999, 130). Ayrıca Türk Lirası resmi para birimi olarak ilan edilmiştir.

Meclis Zabıtları

Maliye, İktisat ve Gümrük Encümeni

Hatay Devleti meclis hükümeti sistemine göre teşekkül etmiş ve Doktor Vedi Bilgin, Subhi Bereket, Bekir Kunt, Hamdi Selçuk, Abdullah Mursaloğlu, Marsel Balit, Şeyh Hasan Davut, İsa Kazancıyan, Doktor Basil Huri, Selim Mahmut, Ali Mısırlı'dan oluşan Bütçe Encümeni, İktisat ve Maliye Encümenine Meclisten ilave edilen azalarla kurulmuştur. (1939 bütçesi için kurulan encümene 19 Milletvekili katılmıştır.) İlgili yasama faaliyetleri süresince dönemsel olarak elde edilen zabıtlarda konuşulan iktisadi meseleler sunulmuştur (Tekin, 2009,30).

Aşar Vergisinin Kaldırılması

7.9.1938 tarihli oturumda köylüyü aşar vergisinden kurtarmak için Suphi Bereket ve Hamdi Selçuk tarafından verilen takrir okunmuş ve rapor Maliye Encümenine havale edilmiştir. Ayrıca banka borçlarından fahiş faizinin alınmaması ve anaparanın uzun vadeli taksite bölünmesi istenmiştir. 5.12.1938 tarihli oturumda ise İskenderun Vekili Ahmet Cemil Tümkaya ve arkadaşlarının bir takrir okunmuş ve Hatay'da olan iktisadi buhrana karşılık çiftçilerin mürur-ı zamana uğrayan aşar ve emlak vergilerinin bakayalarının af buyurulması istenmiş ve önerge kabul edilmiştir (Tekin, 2009,30).

Vakıfların Yapılandırılması

5.12.1938 tarihli oturumda Antakya Vekili Dr. İbrahim İnal işgal sonrası Hatay genelinde mülkiyet sorunu yaşanan dini kurum malları ve diğer vakıf mülklerinin değerlendirilmesi için Evkaf Umum Müdürlüğü'nün teşkilini teklif etmiş ve bu kurum daha sonra hükümetçe oluşturulmuştur (Tekin, 2009,45).

Gümrük Oranlarının Değerlendirilmesi

Hatay Devleti kurulduktan sonra Suriye Manda Hükümeti Hatay'a ambargo uygulamış ve iktisadi izolasyonla devletin ekonomik varlığını tehlikeye atmıştır. Türkiye ile imzalanan anlaşmalarla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Hatay menşeli eşyadan yalnız %1 gümrük alınmasına dair karar almıştır. Bu duruma karşılık olarak da Türkiye'den İthal Edilecek Eşyadan Gümrük Alınmamasına Dair Kanun çıkarılmıştır. İşbu kanuna göre:

Madde 1 : Türkiye'den Hatay'a ithal edilen eşyadan gümrük resmi alınmaz.

Madde 2 : İşbu Kanun 21.10.938 tarihinden muteberdir.

Madde 3 : İşbu Kanunun icrasına Maliye ve Gümrük Vekaleti memurdur.

Suriye Manda Devleti'nin ekonomik ambargoları sonrası Hatay'la Suriye ve Lübnan Arasında Gümrük İhdasına Dair Kanun ile birlikte Hatay Devleti bu süreci ayrı bir devlet olmak için değerlendirmiş ve kendi düzenlemelerini oluşturarak:

Madde 1: Hatay ile Suriye ve Lübnan arasında gümrük ihdas edilmiştir.

Madde 2: Mevcut gümrük tarifesi ahkâmı caridir.

Madde 3: İşbu kanun 22/10/1938 günü saat 6'dan itibaren mer'idir.

Madde 4: İşbu kanunun icrasına Maliye ve Gümrük Vekili memurdur.

Müellifler Hukuku Düzenlemesi

Fransız Müellifler Hukuku namıyla telif hakları için alınan paraları Hatay Hükümeti tahsil etmiyordu. İş bu kanun Hükümetin 26.10.1938 tarihli ve 24 numaralı kanunu ile tetkik edilmiş ve 2.12.1938'de kaldırılarak Fikri Sinai Mülkiyet Hakları ile ilgili vergi gelirleri Hatay Devleti'ne bırakılmıştır (Tekin, 2009,30).

1938 Yılı Geçici Bütçe Kanunu

Hatay Devleti kurulduğu dönem olan 2.9.1938 tarihinden itibaren ilk iş olarak kalan 3 aylık süreç için geçici bütçe yaparak Sancak yapısından devraldığı bütçeden giderlerini karşılamış, Meclis kararı ile 1938 Senesi Bütçesinde "Tasarruf Edilmiş Kredilerden 2 Numaralı Kanun" ile masraflardan bir kısmını karşılamak üzere kanun çıkarmıştır.

Tablo 1. Hatay Devleti 1938 Bütçesi Gider Kalemleri

Gider Kalemi	Tutar
Riyaset Tahsisatı	1.225
Meclis Tahsisatı	5.350
Meclis Kalemi	2.000
Meclis Levazımı	9.000
İcra Meclisi Kalemi (Bakanlıklar)	4.300
Örtülü Ödenek	1.500
Nakliye	5.125
Yol Yapımı	5.350
Binalar	9.000
Asfalt Yapımı	6.625
Diğer Masraflar	4.300
Toplam	53.775

Kaynak: Tekin, M. (2009). Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları s.222

Tablo 1'de görüldüğü üzere yalnızca devletin işleyişi amaçlı kısa süreli oluşturulan bu gider bütçesine ayrıca bu kısa süre için yatırım amaçlı 25.000 liranın üzerinde (Nakliye- Yol Yapımı- Binalar-Asfalt Yapımı) harcama kalemi eklenmiştir. Bu anlamda yatırım bütçesi olağan harcamalar ve cari giderlere göre oldukça yüksektir.

1939 Mali Yılı Bütçe Kanunu

1939 yılı için çıkarılan Bütçe Kanunu ile Hatay Devleti bütçesine dahil dairelerin 1939 mali yılı masrafları için bağlı cetvelde gösterildiği üzere 1.260.000 bir milyon iki yüz altmış bin lira tahsisat verilmiştir. Hatay Devleti bütçesine dahil dairelerin 1939 mali yılı masraflarına karşılık olan varidat bağlı cetvelde gösterildiği üzere (1.260.000) bir milyon iki yüz altmış bin lira tahmin edilmiştir. Aynı kanunda 1937 tarihine kadar tahakkuk edip tahsil edilmemiş bulunan bina vergisi, arazi vergisi, arazi akar vergisi, temettü, ağnam, yol bedeli, teskere resmi ve müskirat resmi borçları tamamen affedilmiştir.

Tablo 2. Hatay Devleti 1939 Bütçesi

GELİR		GİDER	
Vasitasız Vergiler	390.000	Millet Meclisi	103.236
Vasitalı Vergiler	478.000	Devlet Riyaseti	40.522
Milli Emlak Gelirleri	72.000	Başvekalet	26.389
Devletçe İdare Edilen Kurumlar	51.000	Hariciye Vekaleti	6.511
Mütefferik Varidat	63.000	Dahiliye Vekaleti	49.574
Masrafları tahfif edilen varidatlar	4.000	Milli Müdafı Vekaleti	80.000
Olağanüstü Gelirler	2.000	Adliye Vekaleti	93.807
Gayri Melhuz Varidat	200.000	Maliye Vekaleti	151.020
		Borçlar	32.000
		İktisat Vekaleti	4.281
		Milli Eğitim Vekaleti	140.036
		Sağlık Bakanlığı	54.241
		Nafia Müdürlüğü	215.502
		Ziraat Vekaleti	61.988
		Posta ve Telgraf	40.867
		Gayri Melhuz Masraflar	160.026
Toplam	1.260.000		1.260.000

Kaynak: Hatay Devleti Resmi Gazete, 28.1.1939, 56. sayıdan alınmıştır.

İlgili maddeler ışığında 7.07.1939'daki ilhak gerçekleşene dek 1939 bütçesi başarı ile uygulanmış devlet yapılanması bu dönemdeki bütçeye sadık kalmıştır. Ek bir borçlanma oluşturulmadan bakanlık teşkilatları Hatay vilayet yapılanmasına evrilmiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere bütçe 1939 yılında gelir ve gider anlamında ayrılarak tam anlamda bir bütçe yapılanması göstermiştir. Yatırım harcamaları da ayrıntılı bir biçimde bakanlıkların bütçesine eklenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Devletin faaliyetleri ile kurmuş olduğu kurumlar ve vergi tahsilatı düzenlemeleri ile 1939 yılında yapılan bağımsız bütçe ile denk bütçe uygulaması sağlanmıştır. Suriye'nin Hatay'ı zor durumda bırakmak, karışıklık çıkarmak ve iktisaden Hatay'ı çökertmek için yaptığı bu teşebbüsler aksine Hatay Devleti'nin lehine olmuştur. Hatay ekonomisi için önemli bir husus da transit ticaret ve liman meselesidir. Fransa ve Suriye manda hükümeti İskenderun Limanı'ndan gelen mallara yönelik taşıma ücretlerini arttırmıştır. Buna karşılık Türkiye ile birlikte İskenderun Limanı'nın kapasitesi artırılmış ve liman yakın Türkiye şehirlerine gümrük mevzuatları ile entegre edilmeye çalışılmıştır. Böylece olası iktisadi krizin önüne geçilmiştir. Türk Lirası'na geçişle para arzındaki olası belirsizlikler ve hiper enflasyonun önüne geçilmiştir. Hatay Devleti resmi kurumları ve Türkiye ile olan ilişkileri ile birlikte ilhak sürecinde denk bütçe ile Türkiye'ye katılmıştır.

KAYNAKÇA

Hatay Devleti Resmî Gazete, 3 Birinci kanun 1938 Cumartesi, No.45, s.609.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 11 Mart 1939 Cumartesi, No.64,

Hatay Devleti Resmî Gazete, 13 Mart 1939 Pazartesi, No.65, s.63.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 13 Mart 1939 Pazartesi, No.65, s.62; 16 Mart 1939 Perşembe, No. 67, s.1.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 15 Mart 1939 Çarşamba, No.66, s.1.

Hatay Devleti Resmî Gazete, 26 Nisan 1939 Çarşamba, No.80, s.1.Hatay'la Suriye ve Lübnan Arasında Gümrük İhdasına Dair Kanun

Hatay Devleti Resmî Gazete Tasarruf Edilmiş Kredilerden 2 Numaralı Kanun

Hatay Devleti Resmi Gazete, Türkiye'den İthal Edilecek Eşyadan Gümrük Alınmamasına Dair Kanun

Melek, A. (1999) Hatay Nasıl Kuruldu, Ankara.

Pehlivanlı, H, Melek İ. (2011). "Hatay Devleti'nin Kuruluşu", Devletten Millete Hatay Devleti-Bir Sadakat Öyküsü-, Hatay, s.167-171;

Tekin, M. (2009). Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.

Tekerek, Meltem, (2020). "Hatay Devleti Üzerinde Türkiye Etkisi: "İktisadi Millileştirmeler (1938-1939)""", Anavatana Katılışının 80. Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu (4-6 Nisan 2019/Hatay), Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, 030.10.0.0.182.253.4.